

The sources of the smart power of the I.R.Iran in post-ISIS Iraq and threats ahead

Reza Simbar*

Received: 2019/12/27

Saman Fazeli**

Accepted: 2020/08/25

Daniyal Rezapour***

Iraq is a country that is part of the Arabian Middle East geopolitical region and on the other hand is one of the most heterogeneous ethnic and linguistic countries. The warlike actions of former Iraqi officials, the persistence of political instability, the emergence of favorable and reproductive contexts for extremist and extremist groups are among the issues that pose a challenge and threat to Iran's national security. However, post-Saddam Iraq should be considered the center of Shiite power and influence because powerful currents such as the supreme Shiite authority, Sadr and other Shiite political groups enjoy high influence in the Iraqi political process. To this end, Iran has largely maintained long-standing relationships with several pro-Shia political parties and with Shia militias. The political and religious interpretation of these relationships has often been established as a basis for the future strategy of Iraq in its post-war Iraq. In light of the above, the research questions are as follows: 1- What role did Iran play in the defeat of ISIS? 2- How has Tehran benefited from its long-standing relations with Iraqi political parties and militia groups? 3. What are the sources of Iranian power in Iraq and how do these resources help Iran to develop strategic partnership with Iraq? In response, it can be argued that Tehran has used various means of power to achieve its goals in Iraq, from its historical relations with Iraqi political parties and militias to its economic and religious ties with it. In this regard, the authors believe that due to the numerous means of Iranian influence in Iraq, their proper use and management have had positive and lasting gains for the achievement of Iran's objectives in Iraq, and despite some problems, the best, most legitimate and At the same time, the most sustainable form of supply has been the target. The purpose of this paper is to identify and identify the sources of Iranian power in Iraq for appropriate strategic management and to achieve results. It's defensive.

Keywords: I.R.Iran, Iraq, ISIS, Mititant groups, Power, Shiites, Smart power.

* Professor of International Relations, University of Guilan ,Rasht, I.R.Iran.

rezasimabr@hotmail.com

 0000-0001-5111-1075

** Ph.D Student in International Relation, Allameh Tabatabaei University, Tehran, I.R.Iran.

Samanfazeli43@yahoo.com

 0000-0002-8334-1462

*** Ph.D in International Relations fram University of Guilan, Guilan, Rasht, I.R.Iran
(Corresponding author).

danyalrezapoor@gmail.com

 0000-0001-1377-7964

منابع قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران در عراق پساداعش و تهدیدهای پیش رو

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۰۴

مقاله برای بازنگری به مدت ۲۷۹ روز نزد نویسندگان بوده است.

رضا سیمبر*

سامان فاضلی**

دانیال رضاپور***

چکیده

منابع قدرت هوشمند ایران در عراق ترکیبی از منابع نرم و سخت است. راز ماندگاری روابط دوستانه ایران و عراق بعد از صدام نیز همین قدرت ترکیبی بوده است. در زمان بحران داعش، ایران با تکیه بر منابع سخت خود در حمایت از ارتش عراق و در دوره پساداعش با تکیه بر جنبه‌های نرم‌افزاری، توانسته روابط مستحکمی را با عراق برقرار کند. با این وجود در دوران پساداعش و به ویژه از دوره قدرت‌گیری مصطفی الکاظمی، چالش‌هایی برای روابط ایران و عراق به وجود آمده است. از این‌رو سؤال مقاله این صورت است که: منابع قدرت هوشمند ایران در عراق کدامند و چالش‌های روابط ایران و عراق در دوره پساداعش چیست؟ در پاسخ گفته می‌شود منابع قدرت ایران در عراق طیف وسیعی از همه منابع قدرت هوشمند، از روابط تاریخی با احزاب و شبه‌نظامیان سیاسی عراق گرفته تا روابط اقتصادی و مذهبی با این کشور است. عمده‌ترین چالش‌های ایران در دوران پساداعش، نیز چالش‌های مربوط به قدرت نرم ایران است. ظهور سیاست‌مداران ناهم‌سو، قدرت‌های رقیب منطقه‌ای در حوزه اقتصادی از جمله ترکیه، تداوم حضور نظامی آمریکا در عراق، تضعیف افراد و تبلیغات و جنگ روانی علیه روابط ایران و عراق، مهم‌ترین چالش‌ها است.

واژگان کلیدی: جمهوری اسلامی ایران، داعش، شیعه، عراق، قدرت، قدرت هوشمند، گروه‌های شبه نظامی.

* استاد روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان، رشت، جمهوری اسلامی ایران.

rezasimbar@hotmail.com

0000-0001-5111-1075

** دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

samanfazeli43@yahoo.com

0000-0002-8334-1462

*** دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان، رشت، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

danyalrezapoor@gmail.com

0000-0001-1377-7964

مقدمه

بیان مسئله: جمهوری اسلامی ایران یکی از تأثیرگذارترین کنشگران در فضای سیاسی عراق است. قدرت ایران در مقایسه با قدرت و نفوذ دیگر رقبای ایران در عراق که عمدتاً تک‌بعدی است، چند بعدی و مبتنی بر طیفی از ابعاد قدرت نرم و سخت است و دلیل موفقیت راهبرد ایران در قبال عراق نیز ناشی از چندبُعدی بودن قدرت آن است. با این حال چالش‌هایی در دوران پساداعش علیه روابط گرم ایران و عراق ایجاد شده که بی‌توجهی به آنها در بلندمدت می‌تواند تبدیل به بحران شود. مسئله اصلی این پژوهش شناخت ظرفیت‌های ایران در عراق و تحلیل مواردی است که این رابطه عمیق و راهبردی را تهدید می‌نماید.

اهمیت: عراق بیشترین مرز جغرافیایی را با ایران دارد و از مهم‌ترین بازیگران منطقه‌ای است. همکاری با عراق در قیاس با دیگر متحدین دولتی و غیردولتی ایران دارای مزایای اقتصادی زیادی است. عراق کشوری ثروتمند با منابع فراوان طبیعی است و هم‌اکنون دومین مقصد صادرات غیرنفتی ایران است. در حالی که همکاری با برخی از متحدین ایران نه تنها توجیه اقتصادی ندارد بلکه در برخی از موارد مبتنی بر کمک‌های یک‌طرفه و صرف هزینه است. نفوذ فرهنگی و امنیتی ایران حتی در دوران صدام نیز گسترده بود. مجموع این ملاحظات بیانگر اهمیت عملیاتی موضوع پژوهش حاضر است.

ضرورت: در داخل ایران رویکردهایی وجود دارد که بدون توجه به شرایط پیچیده عراق، تأکید افراطی و تک‌بعدی بر روابط ایران و عراق دارند. برخی تحلیل‌ها نیز مبتنی بر کوچک شمردن چالش‌ها و ابدی دانستن روابط دوستانه ایران و عراق است. تک‌بُعدی‌نگری در منابع قدرت ایران به این معناست که علت نفوذ و قدرت ایران در عراق را صرفاً ناشی از شباهت‌ها و علقه‌های مذهبی، پیوندهای نظامی و گروه‌های شبه‌نظامی، مناسبات سیاسی و غیره دانست. این امر زمینه را برای شکل‌گیری حرکت‌های ضدایرانی در عراق هموار می‌سازد. لذا پژوهش حاضر دارای ضرورت راهبردی برای ایران است.

اهداف: هدف اصلی پژوهشگران، راهبردی بوده و کمک به شناخت هر چه بیشتر ظرفیت‌ها و ابزارهای قدرت سخت و نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق را شامل می‌شود. از اهداف فرعی پژوهش هم می‌توان به پرهیز از نگاه تک‌علیتی به سیاست خارجی ایران در عراق و کمک به تقویت سیاست عملی ایران است.

سؤال‌ها: پرسش اصلی عبارت است: چالش‌های فراروی شناخت و کاربست منابع قدرت هوشمند ایران در عراق کدام است؟ سؤال‌های فرعی مقاله نیز عبارتند از: منابع قدرت نرم ایران در عراق کدامند؟ منابع قدرت نرم ایران در عراق کدامند؟ نسبت منابع قدرت نرم و سخت ایران در عراق چیست؟

فرضیه: منابع قدرت ایران در عراق طیف وسیعی از روابط تاریخی با احزاب و شبه نظامیان سیاسی عراق گرفته تا روابط اقتصادی و مذهبی با این کشور است. عمده‌ترین چالش‌های ایران در دوران پسدادعش، چالش‌های مربوط به قدرت نرم ایران است.

روش پژوهش: با توجه به ماهیت موضوع، این پژوهش از نوع توسعه‌ای با رویکرد توصیفی - تحلیلی است. در این راستا پس از ارائه مبانی مفهومی و نظری یک الگوی تحلیلی برای تبیین روابط ایران و عراق ارائه می‌شود. این الگوی نظری بر اساس قدرت هوشمند طراحی شده و با استفاده از آن، منابع قدرت ایران و چالش‌های احتمالی شناسایی شده‌اند.

۱. پیشینه تحقیق

اگرچه به دلیل بروز بودن موضوع، پیشینه پژوهش چندان در موضوع پرشمار نیست، اما اندک منابع موجود را می‌توان در دو دسته زیر تقسیم‌بندی نمود:

۱-۱. پیشینه پژوهش در نشریه دانش سیاسی

حاجی یوسفی (۱۳۸۸) محور مقاله خود را فرصت‌ها و تهدیدهای عراق بعد از سال ۲۰۰۳ برای ایران حول مفهوم هلال شیعی گذاشته است. نویسنده معتقد است هرچند سرنگونی صدام امکان موازنه‌سازی ایران در برابر آمریکا و امکان هژمون شدن منطقه‌ای را برای ایران بیشتر کرده اما دشمنان منطقه‌ای و جهانی ایران با شیعه‌هراسی از طریق مفهوم هلال شیعی تلاش بر تضعیف ایران دارند. هرسیج و تویسرکانی (۱۳۸۸)

معتقدند با وجود تلاش اواما برای ارتقای قدرت نرم آمریکا، بیزاری مردم غرب آسیا از آمریکا پس از حمله این کشور به عراق در سال ۲۰۰۳ و نداشتن اشتراکات با مردم منطقه، قدرت نرم ایران به دلیل ریشه‌های تاریخی بسیار بیشتر از آمریکا است.

۲-۱. پیشینه پژوهش در سایر منابع

از لحاظ نوع منابع قدرت ایران در عراق، پژوهش‌های انجام شده به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف. متونی که قدرت نرم ایران را در عراق بررسی کرده‌اند

صادقی و عسگرخانی (۱۳۹۰) می‌نویسند قدرت نرم نسبت به قدرت سخت ماندگاری و نفوذ بیشتری دارد. و جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از قطب‌های قدرت نرم در جهان اسلام توانسته است در چارچوب سه مؤلفه فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی جایگاهی در سپهر سیاست عراق به‌دست آورد. جعفری و نیکروش (۱۳۹۴) به توصیف منابع قدرت نرم ایران در عراق می‌پردازند که از نظر آنها عبارت است از سابقه حضور حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در عراق، ریشه‌های ایرانی کشور عراق، سنت‌ها و عادت‌های تاریخی همچون نوروز، نفوذ زبان فارسی در عراق، موقعیت علمی ایران، رواج موسیقی سنتی ایران در عراق، وجود شیعیان، وجود حوزه‌های علمیه و جایگاه والای مرجعیت. جمشیدی و گهروی (۱۳۹۳) بر آن‌اند که منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به شکلی است که یکی از بهترین اهداف آن عراق است. از این‌رو در صورت بهره‌مندی درست از توانمندی‌های نرم ایران در عراق می‌توان به اهداف فرهنگی و انقلابی در سیاست خارجی دست یافت. از دیگر آثاری که با موضوع قدرت نرم ایران در عراق نوشته شده‌اند می‌توان به رفیع و نیکروش (۱۳۹۲)، و نوازی و عبادی (۱۳۹۶)، اشاره کرد.

ب. متونی که به روابط ایران و عراق از منظر قدرت سخت می‌نگرند

سیفی و پورحسن (۱۳۹۷) روابط ایران و عراق را در چارچوب موازنه تهدید بررسی کرده‌اند و معتقدند که ظهور داعش روابط پرفراز و نشیب ایران و عراق را از تعارض به توازن راهبردی تغییر داده است. رضاییان (۱۳۹۴) معتقد است ایران پس از داعش باید با حضور قاطع اما مدیریت‌شده و غیرحساسیت‌برانگیز گروه‌ها و دولت‌های شیعی را تقویت

کند و بیشتر از توانایی‌های اقتصادی دیپلماسی عمومی بهره‌مند شود و از حضور مستقیم خودداری کند. باقری (۱۳۹۱) نیز به ظهور بازیگران جدید در عراق می‌پردازد و تأثیرات آن را بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار می‌دهد. سهرابی (۱۳۹۵) با توجه به چندپارگی قومیتی و مذهبی عراق نقش گروه‌های سیاسی مختلف و تأثیرات امنیتی آن را بر ایران مطالعه کرده و معتقد است مهم‌ترین تأثیر بر روابط ایران و عراق را گروه‌های شیعی و کردی و نوع تعامل آنها بر ایران دارند. طباطبایی و اسفندیاری در دو مقاله در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۷ نقش ایران را در مبارزه با داعش در عراق بررسی می‌کنند. اوکتاو^۱ رویکرد ایران را در مقابل داعش و یگان‌های مدافع خلق مقایسه می‌کند. اسپیر^۲ (۲۰۱۵) گروه‌های شبه‌نظامی (مقاومت) را برده‌های ایران می‌داند که به عنوان بازوی اجرایی ایران در عراق عمل می‌کنند.

پ. پژوهش‌هایی که از منظر قدرت هوشمند به روابط ایران و عراق می‌نگرند

در این زمینه تنها یک منبع پیدا شد. جوادی ارجمند و طلوعی (۱۳۹۳) می‌نویسند فروپاشی صدام فرصتی استثنایی برای ایران به منظور تقویت قدرت سیاسی و فرهنگی خود به وجود آورد. لذا ایران توانست تا با ترکیب دیپلماسی رسمی با ظرفیت‌های فرهنگی و تصاحب افکار عمومی عراقی‌ها حضور خود را در عراق تقویت کند. همان‌طور که مشاهده شد با وجود بررسی‌های فراوان در این موضع، عمده منابع از تک‌بعدی‌نگری رنج می‌برند. حال آنکه حضور در بلندمدت نه صرفاً با منابع نرم و نه صرفاً با منابع سخت تضمین می‌شود. و این موضوعی است که منابع مذکور به آن نپرداخته‌اند. حتی تنها منبعی هم که به قدرت ترکیبی یا هوشمند ایران پرداخته است موضوع دیپلماسی رسمی را به عنوان منبع سخت قدرت در کنار منابع نرم بررسی کرده است. حال آنکه قدرت دیپلماتیک بخشی از منابع قدرت نرم تلقی می‌شود. از این رو در این مقاله به بررسی قدرت هوشمند ایران در عراق پرداخته می‌شود. در مجموع نوآوری این پژوهش در تأکید بر هماهنگی و سازواری همه منابع قدرت ایران در عراق و به ویژه توجه به پویایی‌های دوره‌های مختلف در زمینه تأکید بر جنبه‌های مختلف اعمال قدرت است.

۲. مبانی مفهومی و نظری

پژوهش حاضر از حیث مفهومی بر سه مقوله زیر استوار می‌باشد:

۱-۲. سیاست خارجی

سیاست خارجی مجموعه رفتارهایی است که در قالب اهداف، منافع، ارتباطات و قراردادها از سوی مقام‌ها و نهادهای دولتی یک کشور به نمایندگی از حاکمیت متبوع خود در ارتباط به بازیگران دولتی و غیردولتی محیط بیرونی اتخاذ می‌شود. والری هادسون تحلیلگر برجسته سیاست خارجی میان سیاست خارجی و رفتار سیاست خارجی تفاوت قائل می‌شود. سیاست خارجی راهبرد یک حکومت برای دستیابی به اهداف خود در شرایط بیرونی است اما رفتار سیاست خارجی ساخت‌ها و کنش‌های قابل مشاهده یک حکومت برای تأثیر بر دیگران است که می‌تواند در طیفی از تعارض و همکاری تحقق پیدا کند (مشیرزاده، ۱۳۹۴، ص. ۱۴۱).

۲-۲. دیپلماسی عمومی

در یک تعریف کامل دیپلماسی عمومی عبارت است از نفوذ بر انگاره‌ها و دیدگاه‌های مردم کشورهای دیگر در راستای پیشبرد سیاست خارجی. این جنبه از سیاست خارجی فراتر از رویکرد سنتی است و از طریق جهت‌دهی به باورهای مردم، ارتباطات فرهنگی و اقتصادی گروه‌های غیر دولتی با کشور با کشور دیگر، ارتباط‌گیری و اثرگذاری دیپلمات‌ها با نخبگان و مردم کشورهای دیگر و تأثیرگذاری از طریق تبادلات فرهنگی عمل می‌کند (آشنا و جعفری هفت‌خوانی، ۱۳۸۶، ص. ۱۸۳).

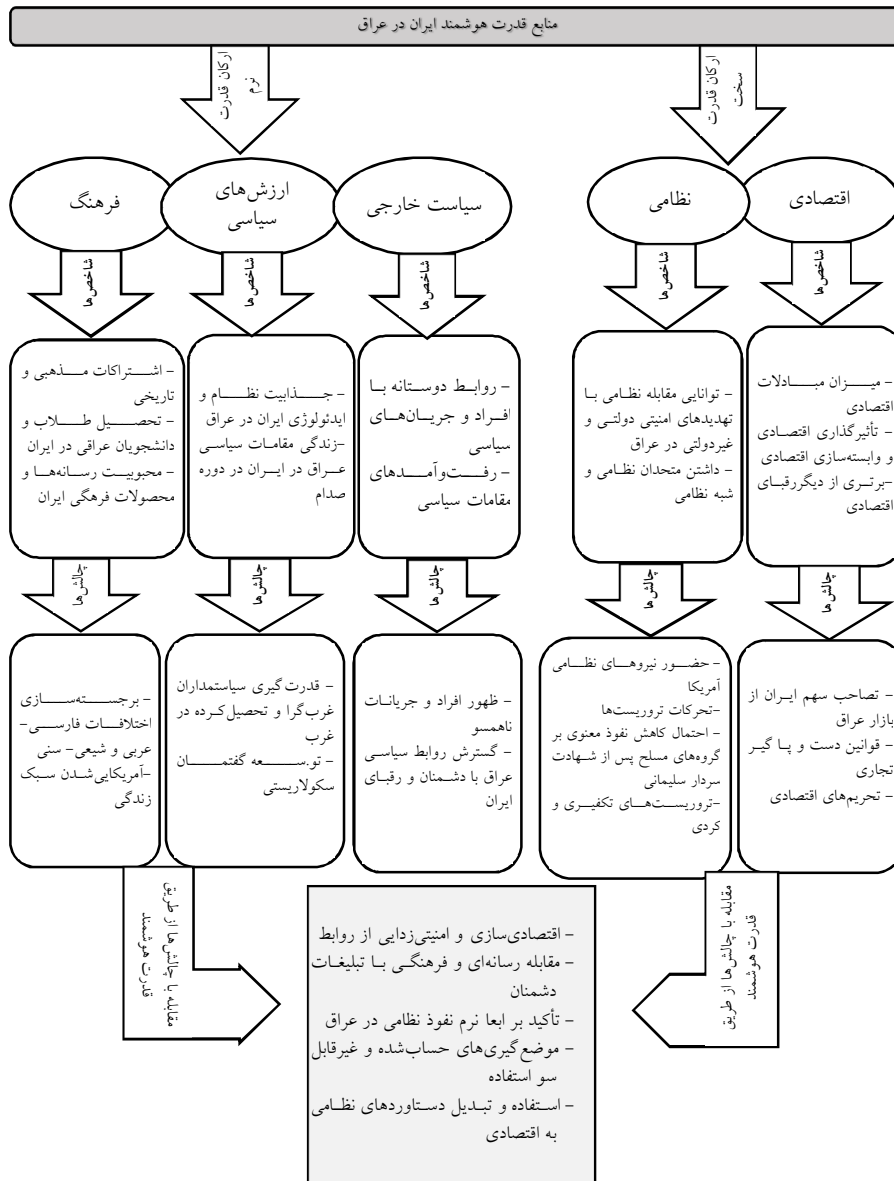
۳-۲. قدرت هوشمند

اولین بار سوزان ناسل در سال ۲۰۰۴ مفهوم قدرت هوشمند را در مخالفت با یک‌جانبه‌گرایی‌های آمریکا مطرح کرد. مفهوم قدرت تحت تأثیر هیجان و آرمان‌گرایی ناشی از فروپاشی شوروی در دهه ۱۹۹۰ رونق یافته بود در حالی که ناسل معتقد بود که هنوز ابعاد نظامی دارای اهمیت است از این رو باید به طور خردمندانه و هدفمند قدرت نرم و سخت ترکیب شوند. قدرت سخت هزینه‌زا و مقاومت‌برانگیز است و در قدرت نرم نیز استفاده از قدرت سخت نفی می‌شود اما در قدرت هوشمند در صورت

نیاز از قدرت سخت نیز استفاده می‌شود. قدرت سخت فرماندهی مستقیم روی منابع ملموس است اما قدرت نرم به صورت غیر مستقیم است و مرتبط با منابع قدرت انتزاعی مثل فرهنگ و ایدئولوژی است. قدرت سخت با استفاده از ابزار تطمیع (هویج) یا تهدید (چماق) درصدد تغییر رفتار دیگران است. اما قدرت نرم از طریق جذابیت فکری به دنبال اقناع دیگران است تا طرف‌های دیگر آزادانه و بدون استفاده از قدرت اجبار عمل خاصی را انجام دهند یا ندهند.

قدرت هوشمند یک کشور به طور هوشمندانه همه داشته‌های مادی و معنوی منابع قدرت خود را برای کسب مطلوبیت‌ها به کار می‌بندد. از این رو همه‌جانبه‌نگری کارگزاران سیاسی بسیار مهم است زیرا قدرت هوشمند برآیند و تلفیق قدرت سخت و نرم است. همان‌طور که نای می‌گوید قدرت نرم همه چیز نیست و تماشای هالیوود از سوی کیم جونگ ایل بر برنامه تسلیحات هسته‌ای کره شمالی تأثیری نداشته است. از این رو قدرت سخت و نرم هر کدام به جای خود مطلوبیت دارد و این‌گونه نیست که قدرت هوشمند حد‌اعلای قدرت نرم باشد. از نظر نای قدرت سخت مترادف قدرت نظامی نیست بلکه به معنای قدرت کمی، عینی و ملموس است. نای در این زمینه می‌گوید منابع ملازم با قدرت سخت دربردارنده عناصر مادی و ملموس چون زور و پولند. با قدرت سخت می‌توان آشکار طرف مقابل را از روهایی همچون تهدید یا کاربرد نیروی نظامی و یا تحریم‌های اقتصادی مجبور به انجام کاری کرد. پس مؤلفه‌های اقتصادی و نظامی را می‌توان در زمره منابع سخت دانست. از سوی دیگر بر اساس نظر نای قدرت نرم نیز سه منبع دارد که عبارتند از: فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی (فتاحی اردکانی؛ مسعودنیا و امام جمعه‌زاده، ۱۳۹۷، صص. ۴۳-۳۹).

نمودار شماره (۱): الگوی تحلیلی قدرت هوشمند بر اساس نظر نای
(متناسب با روابط ایران و عراق)

(منبع: یافته‌های نویسندگان)

۳. منابع قدرت جمهوری اسلامی ایران در عراق

با عنایت به الگوی طراحی شده حال می‌توان منابع قدرت ایران و ظرفیت‌های آن را در حوزه عراق به شرح زیر تبیین نمود:

۳-۱. قدرت نرم

مهم‌ترین منابع قدرت نرم ایران در عراق از جنس نرم‌افزاری و به شرح زیر است:

الف. مشترکات فرهنگی

با سقوط صدام و تشکیل دولت شیعی در انتخابات سال ۲۰۰۵ این اولین بود که در جهان عرب یک دولت شیعی تشکیل می‌شد. در واقع عراقی که در زمان صدام پرچم‌دار ناسیونالیسم رادیکال عربی- سنی با گرایش شدید ضدایرانی، اینک تبدیل به یکی از دوستان و حتی متحدین ایران شد (حاجی یوسفی، ۱۳۸۸، صص. ۱۶۲-۱۶۱). پس از ایران، عراق دومین جمعیت بزرگ شیعه در جهان را در اختیار دارد. این امر عراق را به یک کشور راهبردی برای ایران تبدیل کرده است، زیرا اکثر کشورهای منطقه عمدتاً اهل سنت هستند و به عربستان سعودی وفادار هستند. زیارت‌گاه‌های عراق مقصد اصلی بازدیدکنندگان مذهبی ایران است. هر ماه حدود ۴۰،۰۰۰ زائر ایرانی از مکان‌های مقدس عراق بازدید می‌کنند (William & Afary, 2019, p. 41).

آیت‌الله سیستانی مرجع پرآوازه در عراق، زاده مشهد است که تحصیلات ابتدایی خود را در این شهر و قم گذارنده و سپس در سن ۲۱ سالگی به نجف مهاجرت کرده است. نزدیکان ایشان نیز عمدتاً با ایران مراوداتی دارند از آن جمله می‌توان به آیت‌الله سیدجواد شهرستانی، داماد و نماینده ایشان اشاره کرد که پس از تحت تعقیب قرار گرفتن توسط حزب بعث، از سال ۱۳۵۵ تا کنون در قم سکونت دارد. آیت‌الله سیستانی که تاکنون با مسئولان آمریکایی دیدار نداشته، اما بارها پذیرای علما و مقامات ایرانی بوده است که از جمله آن می‌توان به دیدار ایشان با رئیس‌جمهور ایران در اسفند ۱۳۹۷ اشاره کرد. همچنین در شهرهای عراق نیمی از حرم‌های اهل بیت و مراکز علوم دینی متعددی قرار دارند که پذیرای اساتید، طلاب و زائرین ایرانی هستند و این مسئله موجب مبادلات علمی و فرهنگی و نفوذ معنوی هر چه بیشتر ایران در عراق شده

است. از این رو مشاهده می‌شود بیشترین جنبش‌های اعتراضی به حضور آمریکایی‌ها در عراق در شهرهای مذهبی و رهبری علما و مراجع نزدیک به ایران شکل گرفته است (جمشیدی و گهروی، ۱۳۹۳، ص. ۱۵).

تشیع تنها عامل قدرت نرم ایران نیست. عراق از دیرباز با ایران رابطه و ربط اجتماعی داشته است. ۱۶ درصد عراقی‌ها فارس‌زبان و یا ایرانی‌الاصل هستند. در دوره ساسانیان عراق را «دل ایرانشهر» می‌نامیدند و بغداد نامی پارسی به معنای خداداد است و تیسفون نیز یکی از مراکز تمدن ایرانی در دوره هخامنشی و پایتخت شاهنشاهی اشکانی بوده است. برخی از آثار مهم تمدنی عراق متعلق به ایرانیان است که مهم‌ترین آن ایوان مدائن است. کردهای عراق نیز با اینکه سنی هستند جزو خاندان ایرانی محسوب می‌شوند و از آن مهم‌تر اینکه دهه‌ها حکمرانی حزب بعث عراق بسیاری از کردها را پناهنده ایران کرد و بسیاری از رهبران و خانواده‌های تأثیرگذار بر سیاست کردستان و عراق همچون طالبانی و بارزانی در ایران ساکن بوده‌اند.

ب. سیاست خارجی ایران

با وجود تعدد احزاب و جریانات در عراق که شامل طیف‌های مختلف سنی، شیعی، مسیحی، کرد، آشوری، ترکن و غیره هستند ایران توانسته با همه آنها روابط دوستانه‌ای برقرار کند. از میان هفت نخست‌وزیری که پس از تصویب قانون اساسی عراق در سال ۲۰۰۵ انتخاب شده‌اند تا کنون هیچ‌یک موضع خصمانه آشکاری علیه ایران نگرفته‌اند. وضعیت فعلی عراق آینه سیاست خارجی موفق ایران در سال‌های پس از صدام است که عمدتاً مرهون تلاش‌های شهید سلیمانی است. حزب الدعوه، جنبش صدر، مجلس اعلا، سازمان بدر، احزاب کرد و ده‌ها حزب، جریان و گروه سیاسی عراق همگی مواضع دوستانه‌ای با ایران دارند. تا جایی که گروه‌های استقلال‌طلب، ملی‌گرایان، صدریست‌ها (در سال‌های اخیر) و حتی بسیاری از گروه‌های اهل تسنن و کمونیست موضعی خصمانه در قبال ایران ندارند و تنها به دنبال چندجانبه‌گرایی در سیاست خارجی هستند. حتی در دوره مصطفی‌الکاظمی نیز که سکولارترین نخست‌وزیر عراق نوین بوده است روابط و رفت و آمدهای سیاسی تداوم داشته و الکاظمی در تیر ۱۳۹۹ به ایران سفر کرد و رهبر معظم انقلاب اولین دیدار خود را پس از شیوع کرونا با او

انجام داد. جدول زیر شش ائتلافی است که به ترتیب برنده بیشترین تعداد نماینده در انتخابات مجلس عراق در سال ۲۰۱۸ شده‌اند. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تنها دو گروه مربوط به اسامه نجیفی و ایاد علاوی موضوعی انتقادی نسبت به ایران دارند.

جدول شماره (۱): شش ائتلاف اصلی مجلس نمایندگان عراق

در سال ۲۰۱۸ به ترتیب تعداد صندلی‌ها

موضع در قبال ایران	ایدئولوژی	رهبر	مذهب	قومیت	نام
هم‌سوایی انتقادی	ملی‌گرایی عراقی، نیمه‌سکولار	مقتدی صدر	شیعی و کمونیست	عربی	ائتلاف سائرون
هم‌سوایی کامل	اسلام‌گرایی شیعی	هادی العامری	شیعی	عربی	ائتلاف فتح
هم‌سوایی نسبی	میان‌رویی	حیدر العبادی	شیعی	عربی	ائتلاف نصر
هم‌سوایی کامل	دولت رفاه	نوری المالکی	عمدتاً شیعی	فراقومیتی	ائتلاف دولت قانون
هم‌سوایی نسبی	ملی‌گرایی کردی	مسعود بارزانی	سنی	کرد	حزب دموکرات کردستان
انتقادی	لیبرالیسم	ایاد علاوی	شیعی و سنی	عربی	ائتلاف وطنی
هم‌سوایی کامل	اسلام‌گرایی شیعی	سید عمار حکیم	شیعی	عربی	جنبش ملی حکما
هم‌سوایی نسبی	ملی‌گرایی کردی	لاهور و بافل طالبانی	سنی	کردی	اتحادیه میهنی کردستان
انتقادی	ملی‌گرا	اسامه نجیفی	سنی	عرب	ائتلاف متحدون

(Source: Smith, 2018, pp. 6-9)

پ. ارزش‌های سیاسی

پس از انقلاب اسلامی محبوبیت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) - (با توجه به اقامت طولانی ایشان در عراق) - و جذابیت مدل نظام سیاسی ایران نزد مردم و نخبگان عراقی چنان گسترده بود که تصور می‌شد به زودی انقلابی اسلامی در عراق رخ دهد. حتی سید محمدباقر حکیم مباردت به تشکیل «مجلس اعلاى انقلاب اسلامی عراق» برای ایجاد انقلابی شبیه ایران علیه صدام، کرد. بسیاری از سیاست‌مداران ارشد عراق (کرد و عرب) سال‌ها در ایران پناهنده بوده‌اند و در کشورمان به تحصیل پرداخته‌اند و با خانواده‌های ایرانی وصلت کرده‌اند. بسیاری از آنها به زبان فارسی مسلط‌اند و اقوامی در ایران دارند. از این‌رو ارزش‌های سیاسی ایران به طور طبیعی در عراق رواج پیدا کرده است. در حوزه رسانه ایران با سه شبکه عربی العالم (خبری)، الکوثر (معارف) و آی‌فیلم (سرگرمی) نفوذ گسترده‌ای در عراق به دست آورده است. شبکه ۲۴ ساعته العالم از سال ۲۰۰۳ شروع به کار کرد که یکی از سه دفتر برون‌مرزی آن در عراق است. این شبکه با توجه به نظرسنجی‌ها یکی از محبوب‌ترین شبکه‌ها در کشورهای همون بحرین، لبنان و عراق است. شبکه الکوثر نیز در سال ۲۰۰۳ با هدف نشر معارف اهل بیت در میان مخاطبین عرب‌زبان و به ویژه شیعه راه‌اندازی شد. شبکه آی‌فیلم که صرفاً در حوزه فیلم و سریال کار می‌کند در میان اقشار گوناگون جامعه محبوبیت زیادی کسب کرده است. سریال‌های ایرانی همچون مردان آنجلس، اصحاب کهف، یوسف پیامبر، غریب طوس، مختارنامه و غیره از سریال‌های بسیار پرمخاطب ایرانی در عراق بوده است.

دیپلماسی علمی نیز بخش مهمی از دیپلماسی عمومی ایران در عراق است. امروزه یکی از راه‌های مهم انتقال ارزش‌های سیاسی از طریق تربیت علمی نخبگان کشورهای دیگر است. همکاری‌های دوجانبه علمی دانشگاه‌های ایران و عراق و به ویژه پذیرش دانشجویان و طلاب عراقی مورد توجه دولت ایران و نهادهایی همچون شورای انقلاب فرهنگی بوده است. دانشگاه بین‌المللی جامعه المصطفی، دانشگاه بین‌المللی آل‌البیت، مؤسسه آموزشی عالی اهل‌البیت، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، دانشگاه ادیان و مذاهب، جامعه الزهراء، مدرسه علمیه نرجس مشهد از نهادهای پذیرنده دانشجویان

خارجی هستند بیشترین سهم از این دانشجویان نیز متعلق به کشور عراق است (رفیع و نیکروش، ۱۳۹۲، ص. ۳۳). در حوزه کتاب نیز ایرانیان در نمایشگاه‌های کتاب عراق و همچنین اقلیم کردستان حضور پیدا کرده‌اند. همچنین تجمع اربعین حسینی به عنوان بزرگ‌ترین اجتماع بشری با حضور ۲۰ میلیون زائر چنان برد فرهنگی و رسانه‌ای دارد که می‌توان از تعبیر منحصری برای آن با عنوان «دیپلماسی اربعین» یاد کرد. دیگر اینکه ایران از دیرباز میزبان بسیاری از پناهندگان عراقی بوده است. در زمان صدام تعداد این پناهندگان حدود ۵۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود. در سال ۱۳۸۲ حدود پنج‌هزار طلبه عراقی که در ایران ساکن بودند به همراه ۲۰ هزار نفر از سپاه بدر به همراه کادرهای سیاسی به ویژه مجلس اعلا به عراق برگشتند و در حال حاضر تأثیرگذارترین جریان‌های سیاسی عراق از جریان‌های مذکور هستند (رفیع و نیکروش، ۱۳۹۲، ص ۳۵).

۲-۳. قدرت سخت

اگرچه ایران قدرت نرم اطمینان‌بخشی در عراق دارد، اما تجربه نشان داده که کاربست این منابع نیازمند وجود و پشتیبانی هدفمند و هوشمند منابع قدرت سخت است؛ که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

الف. روابط نظامی

روابط دوستانه و نزدیک ایران و عراق به هیچ وجه اقتضای استفاده ایران از قدرت نظامی را در قبال این کشور نمی‌کند. با این حال به دلیل حضور گسترده نیروهای دولتی و غیردولتی متخصص با ایران که از عراق به عنوان پایگاهی برای اقدامات تروریستی استفاده می‌کنند باعث شده ایران در مواردی برای مقابله با تهدیدات متوسل به قدرت سخت شود. حملات مستقیم ایران عمدتاً علیه مواضع گروه‌های تروریست و تجزیه‌طلب در اقلیم کردستان بوده است. حمله به مقرر حزب دموکرات کردستان در کوی سنجد در ۱۷ شهریور ۱۳۹۷، حملات توپخانه‌ای به مواضع حزب دموکرات و کوموله در کوهستان‌های اقلیم در ۲۸ خرداد ۱۳۹۹، حمله توپخانه‌ای سپاه به مواضع تروریست‌ها در ۲۴ آبان ۱۳۹۹، حمله به مواضع حزب دموکرات با توپخانه لیزری در ۱۹ تیر ۱۳۹۸، حمله پهپادی و موشکی به مواضع تروریست‌های حزب دموکرات در

نواحی مرزی در ۱۳ مرداد از آن جمله‌اند. اوج بهره‌مندی ایرن از قدرت سخت در ۱۸ دی ۱۳۹۸ در «عملیات شهید سلیمانی» بود که ایران رسماً مواضع آمریکا در الانبار و اربیل مورد حمله قرار داد. خاک عراق به عنوان پایگاه عملیات تروریستی قرار گرفته بود از این رو ایران از میان مواضع آمریکا در نقاط مختلف، عراق را انتخاب کرد تا پیامی هم به دولت عراق بدهد که دیگر اجازه عملیات ضدایرانی را ندهد. با وجود محکومیت این اقدام از سوی مقامات عراقی، عملیات مذکور هیچ تأثیر منفی‌ای در روابط ایران و عراق نداشت.

با این وجود عمده قدرت سخت ایران به طور غیرمستقیم و از طریق متحدان مسلح در عراق بوده است. با وجود استقلال گروه‌های شبه‌نظامی مذکور پیوندهای بسیار نزدیک آنان با ایران به گونه‌ای است که حملات راکتی و پهپادی آنها علیه اشغالگران را می‌توان در زمره قدرت سخت ایران به حساب آورد. از آغاز سال ۲۰۲۱ تا ماه ژوئن، مواضع آمریکا در عراق بیش از ۴۵ بار مورد حمله قرار گرفت. از زمان انقلاب اسلامی ایران از شبه‌نظامیان مختلف عراق با اسلحه، آموزش و بودجه حمایت کرده است. در اوایل ۱۹۸۰، نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نقش اساسی در شکل‌گیری مجلس اعلای انقلاب اسلامی و شبه‌نظامیان وابسته به آن گروه بدر ایفا کرده است؛ نیروی قدس همچنان بودجه و آموزش گسترده‌ای را به این گروه‌های مبارز ارائه داده است (Sullivan, 2018, p. 1). جیش‌المهدی از مهم‌ترین گروه‌های شبه‌نظامی بود که شاخه نظامی جنبش صدر محسوب می‌شد که در ژوئیه سال ۲۰۰۶، عصاب اهل الحق رسماً از جیش‌المهدی مقتدی صدر جدا شد و سرانجام پس از فروپاشی جیش‌المهدی در سال ۲۰۰۸، به یک گروه شبه‌نظامی کاملاً مستقل تبدیل شد (GICJ, 2016). از دیگر گروه‌های شبه‌نظامی می‌توان جنبش نجبا، عصاب اهل حق، کتائب حزب‌الله اتحاد فتح به رهبری هادی عامری که بسیار نزدیک به ایران است. عامری همچنین به ائتلاف دولت قانون به رهبری نخست‌وزیر پیشین نوری المالکی، که بیش از ۷۰ کرسی در انتخابات قبلی عراق به‌دست آورد، نزدیک است (Seloom, 2018, p. 2).

حشد الشعبی یا بسیج مردمی مهم‌ترین و ائتلافی از گروه‌های مذکور است. عملکرد ضعیف نیروهای نظامی عراقی در برابر داعش باعث شد بسیاری از مبارزان داوطلب به جای ملحق شدن به نیروهای نظامی به گروه‌های شبه‌نظامی بپیوندند. این نیروهای

شبه‌نظامی پس از فتوایی با فراخوان مردم برای نبرد با داعش، تحت تشکیلات سازمانی به نام نیروهای بسیج مردمی که توسط آیت‌الله العظمی علی سیستانی اعلام شد، جمع شدند (Katzman & humud, 2016, p. 19). در حالی که جمعیت دقیق نیروهای بسیج مردمی مشخص نشده است، تخمین‌ها بین ۶۰/۰۰۰ الی ۱۴۰/۰۰۰ مبارز است. بر اساس بیانیه سخنگوی نیروهای بسیج مردمی، تا پایان سال ۲۰۱۶ این سازمان حدود ۱۴۲/۰۰۰ مبارز و ۵۰ گروه مختلف را دربر می‌گرفت. برخی برآوردها نشان داده است که از ۶۶ گروه مسلح نیروهای بسیج مردمی، ۴۴ گروه از آنها از با ایران همکاری داشته‌اند (Peterson, 2017). حیدر العبادی در ۸ مارس ۲۰۱۸ حکمی را صادر کرد که گروه‌های شبه‌نظامی شیعه در نیروهای امنیتی کشور به رسمیت شناخته شدند. بر اساس این مصوبه، به مبارزان شبه‌نظامی همان حقوق اعضای نیروهای مسلح تحت نظارت وزارت دفاع داده می‌شود (Blanchard, 2018, p. 4) از این‌رو ایران توانست به رویکردی ظریف، بدون مداخله در عراق و نقض حقوق بین‌الملل قدرت سخت خود را به نوعی در عراق نهادینه کند.

ب. پیوندهای اقتصادی

عراق دومین شریک تجاری ایران و ایران نیز سومین شریک تجاری عراق است. میزان مبادلات تجاری دو کشور ۱۳ میلیارد دلار است که هدف کوتاه‌مدت رساندن این رقم به ۲۰ میلیارد دلار است در سال ۱۳۹۸ ایران نه میلیارد دلار به عراق صادرات داشته که رتبه دوم را دارا است. یعنی ۲۱ درصد از صادرات ایران به عراق است. در بهار ۱۴۰۰ عراق با واردات دو میلیارد و ۳۴۳ میلیون دلار دومین مقصد صادرات غیرنفتی ایران بود. تجارت دوجانبه بین دو کشور در سال‌های اخیر از ۲۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۷ به ۱۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵ رسید و پیش‌بینی می‌شود در سال‌های آینده تقریباً دو برابر شود (Lee, 2010, p. 7). عراق برای تأمین نیاز محلی به بیش از ۲۳/۰۰۰ مگاوات برق نیاز دارد. طی سال‌های اخیر، عراق قراردادهایی برای واردات برق و گاز طبیعی از ایران به عنوان روشی آسان و مقرون به‌صرفه برای رفع کمبودهای مزمن برق خود امضا کرده است. در سال ۲۰۱۳، قراردادی را برای خرید حداکثر ۱۲۰۰ مگاوات برق به طور مستقیم از ایران امضا کرده است (Oktav, 2018).

۴. چالش‌های قدرت هوشمند ایران در عراق

طی سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ مشخص شد روابط ایران و عراق با چالش‌هایی (عمدتاً ساختگی) روبرو است که در صورت بی‌توجهی می‌تواند تبدیل به بحران شود. مهم‌ترین این چالش‌ها عبارتند از:

۴-۱. تقویت و نقش آفرینی حشد الشعبی

انتخابات پارلمانی عراق در ۱۲ مه ۲۰۱۸ و نتایج آن‌ها نشان داد که سیاست راهبردی ایران برای حفظ جبهه‌های شیعه در یک ائتلاف بسیار دشوار است. برخلاف تبلیغات برخی از کشورهای منطقه، الکاظمی به هیچ وجه یک سیاستمدار ضد ایرانی نیست. با این وجود تفاوت‌های وی و رویکرد دولت او با نخست وزیران پیش مشهود است. الکاظمی در موارد معدودی مواضع مخالفت‌جویانه با ایران داشته است اما بیشتر تلاش کرده است با استفاده از ادبیاتی مبهم و کنایه‌آمیز تغییر رویکرد خود را نشان دهد. مشهودترین اقدام الکاظمی در این زمینه دستگیری قاسم مصلح از فرماندهان ارشد حشد الشعبی بود. او که از افراد برجسته مبارزه با اشغالگران آمریکای و داعش بود به جرم اقدامات تروریستی و فساد دستگیر شده بود. پس از این دستگیری غیرمنتظره عراق دستخوش جنجال مهم سیاسی شد که موجب واکنش تند گروه‌های مقاومت شد. پس از دستگیری قاسم مصلح، فرمانده حشد الشعبی، نیروهای عصاب اهل حق در خیابان‌ها بغداد و منطقه سبز حضور پیدا کردند که الکاظمی این اقدامات را ماجراجویی‌های قانون‌شکنان خواند. با وجود اینکه دستگیری مصلح چند ساعت بیشتر طول نکشید اما دستگیری یکی از بلندپایه‌ترین افراد حشد الشعبی نشان می‌دهد که کاظمی به وضوح در صدد تضعیف حشد الشعبی است.

۴-۲. سیاست‌های راهبردی صدر

صدر که بیشترین کرسی‌ها را در انتخابات سال ۲۰۱۸ کسب کرد، رویکرد ملی‌گرایانه‌تر و استقلال‌طلبانه‌تری اتخاذ کرد. در سال‌های اخیر صدر با تأکید بر حاکمیت و استقلال عراق، علاوه بر آمریکا، به ایران نیز تعریض دارد. این بدان معناست که استراتژی‌های ایران در عراق با رویکرد ناسیونالیستی صدر به چالش کشیده می‌شود. علاوه بر این،

صدر از ایران فاصله گرفته است زیرا وی از به اصطلاح «دخالت ایران در عراق» ناراضی است و به همین خاطر در روابط خود با عربستان سعودی تجدیدنظر کرده است. در پی اعلام نتایج انتخابات، پیروان صدر در میدان تحریر در بغداد جمع شدند تا پیروزی خود را جشن بگیرند و برخی شعارها نیز مطرح شد که می‌تواند دلالت بر وجود پاره‌ای از مشکلات از این ناحیه داشته باشد (Arif, 2019, p. 14). صدر در نزدیک شدن سائرون و دولت الکاظمی به عربستان نقش مهمی داشته است.

۳-۴. روابط آمریکا و عراق

الکاظمی در مارس ۲۰۲۱ به عربستان سفر کرد که مورد استقبال گرم بن سلمان قرار گرفت. در این سفر گذرگاه مرزی عرعر، پس از ۳۰ سال افتتاح شد. پنج توافقنامه در حوزه‌های تجاری، فرهنگی و رسانه‌ای امضا شد، توافق برای ایجاد صندوق سرمایه‌گذاری سه میلیارد دلاری صورت گرفت و نیز دو کشور توافق کردند که در زمینه‌های امنیتی نیز همکاری‌شان را گسترش دهند. الکاظمی در عباراتی کنایه‌آمیز در عربستان بیان کرد که اجازه نخواهد داد عراق پایگاه هیچ کشوری برای حمله عربستان شود. از سوی دیگر کاظمی تلاش کرده است روابط خود عراق را با آمریکا توسعه دهد. در سفر الکاظمی به آمریکا در ژوئیه ۲۰۲۱ مشخص شد که برخی از دولتمردان عراق نه تنها به طور جدی خواستار خروج نیروهای عراقی از عراق نیستند بلکه به دنبال همکاری‌های بیشتر اطلاعاتی، تداوم خرید تسلیحات از آمریکا، دریافت آموزش‌های نظامی از این کشور هستند. البته در چارچوب گفتگوهای راهبردی عراق و آمریکا، دولت الکاظمی به دنبال توسعه روابط دو کشور به ابعاد غیرنظامی نیز هست. هرچند الکاظمی به احتمال زیاد در انتخابات اکتبر ۲۰۲۱ عراق از قدرت عزل می‌شود، چرا که ترکیب جمعیتی و اختلافات شدید نخبگان عراقی چنان گسترده است که اجازه نخست‌وزیر طولانی را نمی‌دهد، اما با نگاه به جریان‌های مهمی که در انتخابات آینده عراق نیز تأثیرگذار هستند مشاهده می‌شود تداوم رویکرد کاظمی (و نه رویکرد افرادی همچون مالکی) در میان نخست‌وزیران بعدی محتمل است.

۴-۴. موج سواری ضدایرانی بر اعتراضات مدنی در عراق

با وجود اینکه بر خلاف ادعای برخی رسانه‌های غربی و عربی اعتراضات عراقی‌ها در انتهای سال ۲۰۱۹ در اساس نه علیه ایران بلکه برای مطالبات اقتصادی برگزار می‌شد اما در حاشیه‌های این اعتراضات سویه‌های ضدایرانی توسط رسانه‌ها برجسته شده است. برای مثال تلاش برای دامن زدن و برجسته‌سازی این وقایع قابل توجه است: آتش زدن دفتر مرکزی کتائب حزب‌الله در نجف، تجمع جلوی دفتر سازمان بدر (سپاه بدر) در نجف و کمک‌ها و پوشش‌های رسانه‌ای عبری، عربی و غربی به سوق دادن اعتراضات به سمت ایران‌ستیزی. اوج این تظاهرات حمله به کنسول‌گری‌های ایران در کربلا و نجف بود. البته اقداماتی که رنگ و بوی ضدایرانی داشت صرفاً در حد اندک اجتماعی باقی نماند و مسئله مهم‌تر تلاش بازیگرانی بود که سعی داشت این گرایش را در بدنه دولت عراق بازتولید نماید. دولت عراق در ژوئن ۲۰۲۰ به مقرر نیروهای کتائب حزب‌الله از نیروهای زیر مجموعه حشد الشعبی حمله و ۱۳ تن از اعضا و فرماندهان آن را به جرم حمله به مقرر نیروهای آمریکایی دستگیر کردند. مسئله ادغام حشد الشعبی و نیز غیرمسلح ساختن آن از جانب برخی گروه‌های سیاسی دیگر هم مطرح شده است.

۴-۵. ملاحظات اقتصادی و تجاری

اولین و مهم‌ترین بعدی که باید تأکید زیادی بر آن شود مسئله روابط اقتصادی است. مهم‌ترین دغدغه سیاست‌مداران عراق جنگ‌زده مسئله اقتصاد است. درک این مسئله و اقتصادی‌تر ساختن سیاست خارجی ایران در عراق مهم‌ترین ضامن روابط دوستانه دو کشور در سال‌های آینده است و به طور طبیعی همین اهمیت می‌تواند از سوی دیگر بازیگران به عنوان چالش هم مورد توجه قرار گیرد. مهم‌ترین تهدید این بخش این است که رقبا و دشمنان ایران و به ویژه آمریکا به شدت در حال تلاش برای تنگ ساختن فضا برای ایران در عراق هستند. همان‌طور که العبادی نخست‌وزیر سابق عراق گفته بود عراق از تحریم‌های آمریکا علیه ایران ناراضی است اما به آن پایبند است. جالب است که العبادی باز هم گفته است که دولت فعلی، یعنی دولت الکاظمی، با ایران به دلار معامله نمی‌کند و عملاً پایبندتر از دولت من به تحریم‌ها است. با خروج آمریکا از برجام و سخت‌تر شدن مبادلات تجاری با ایران امکان عقب افتادن ایران از

کشورهای امارات، کره جنوبی و آمریکا و حتی اردن، هند و عربستان نیز وجود دارد. سهم فعلی ایران از اقتصاد عراق تضمین شده نیست و در شرایط پسدادعش کشورهای دیگری همچون ترکیه می‌توانند رقیب جدی ایران باشند. از دیگر موانع فراروی تجارت ایران و عراق می‌توان به محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای برای ایران، علاقه به برندهای ترک و عربی، استراتژی حمایت از تولید داخل در عراق نظیر سیمان تعرفه ترجیحی عراق با ترکیه و کشورهای عربی، قوانین متغیر و عدم حمایت از صادرات در ایران اشاره کرد.

۶-۴. حساسیت استقلال ملی

نکته دیگر موضوع استقلال عراق است. حمله آمریکا به عراق و حضور نیروهای خارجی باعث شده سیاستمداران و مردم این کشور به موضوع استقلال حساس شوند. تبلیغات ضدایرانی و برخی مناقشه‌های تاریخی به اصطلاح ایرانی - عربی باعث تشدید حساسیت‌ها شده است. دشمنان در گذشته با طرح مسائلی همچون «هلال شیعی» و امروزه «تسلط بر چهار پایتخت عربی» به دنبال ایران‌هراسی هستند. از این رو اظهارات و موضع‌گیری‌های مقامات ایران در قبال عراق با حساسیت فراوانی شنیده می‌شود. تأثیرگذاری فرهنگی بر جوانان، که گروه اصلی تظاهرات اکتبر ۲۰۱۹ حیاتی است. آمریکا و غرب از طریق حضور فیزیکی و مجازی در عراق توانسته‌اند تأثیراتی بر سبک زندگی جوانان عراقی بگذارند. به طور طبیعی این تمایل (عراق) به غرب می‌تواند برای تعامل (عراق) با ایران مشکل‌ساز باشد.

۷-۴. دشواری‌های حوزه تعامل با گروه‌های شیعی

مسئله دیگر تعامل و جذب گروه‌ها و افراد سیاسی است که موضع‌گیری‌هایی علیه ایران داشته‌اند. به عنوان مثال یکی از موفقیت‌های ایران در این حوزه جذب دوباره جریان صدر و رهبر آن به سمت ایران بوده است. مقتدی صدر در سال‌های اخیر علیه سیاست‌های ایران موضع‌گیری کرده بود و در حال نزدیک شدن به عربستان بود. اما بعد از سفر او به ایران در شهریور ۱۳۹۸ و گفتگوهای او با مقام‌های ایرانی دوباره مواضع او به ویژه در زمان اعتراضات مردم عراق در سال ۲۰۱۹ هم‌سوی با ایران شد. ضمن اینکه

آمریکا در راستای مقابله با اسلام‌گرایی سیاسی با نفوذ خود تلاش زیادی برای تزریق سکولاریسم در گفتمان‌ها و جریان‌ها و جریانات سیاسی کرد و موفقیت‌هایی تا جایی که حتی برخی از جریان‌های شیعی در سال‌های اخیر به گفتمان سکولاریستی نزدیک‌تر شده‌اند.

۴-۸. دشواری‌های حوزه دفاعی

حفظ همکاری‌های نظامی در چارچوب دیپلماسی دفاعی، دارای اهمیت زیادی برای هر دو کشور است و این در حالی می‌باشد که استفاده از ابزارهای تبلیغاتی برای تأثیرگذاری بر نیروهای مسلح و همچنین عموم مردم دو کشور، از سوی رسانه‌های معارض بسیار شدید شده است. توجه به تبلیغات در بعد نظامی بسیار مهم است چرا که دشمنان به شدت در این حوزه فعال هستند. به عنوان مثال در سفر سردار قسانی به عراق در خرداد ۱۳۹۹ رسانه‌هایی همچون العربیه به شدت کمیت رسانه‌های عربی عربستانی، اماراتی، مصری و غیره در عراق بسیار زیاد است، باید متوجه چالش‌های احتمالی از این ناحیه بود.

نتیجه‌گیری

اهداف مادی و معنوی ایران در عراق تنها در صورت وجود یک عراق متحد و یکپارچه و از طریق به‌کارگیری قدرت ترکیبی و تلفیقی قابل تحقق است. وجود آمادگی‌ها و ظرفیت‌های عینی و ذهنی در عراق برای پذیرش و اثرگذاری قدرت هوشمند ایران زمینه‌های مناسبی فراهم کرده است. از سوی دیگر تهدیدهای نرم و سخت ناشی از حضور جریان‌ها و کشورهای ناهم‌سو با ایران در عراق می‌تواند موجب کاهش نقش جمهوری اسلامی ایران در این کشور و حتی انتقال تهدیدات مزبور به ایران شود. بنابراین این پژوهش در تلاش است یک استراتژی بلندمدت را در عراق دنبال کند که علاوه بر پیگیری آرمان‌های انقلابی، به دنبال حفظ امنیت و منافع ملی ایران است. ایران اولین کشوری بود که برای نبرد با داعش، به کمک عراق آمد. نفوذ ایران در عراق با وجود برخی از چالش‌های مطرح شده توسط ایالات متحده و سایر گروه‌ها در عراق همچنان قابل توجه می‌باشد. تهران از ابزارهای مختلف قدرت برای تأمین اهداف خود در عراق استفاده کرده است. این طیف منابع که شامل قدرت نرم و سخت می‌شود در

ترکیب و تلفیقی از یکدیگر است که می‌تواند به اهداف بلندمدت و پایدار ایران کمک کند. تجربه موفق شکست داعش با کمک ایران باعث شد که گاهی از سوی برخی بر اهمیت ابعاد نظامی و ارتباط با گروه‌های شبه‌نظامی و تلاش برای حفظ و تقویت آنان تأکید صرف شود. همان‌طور که در بخش آخر مقاله نشان داده شد استراتژی‌های ایران بیشتر معطوف به همکاری با گروه‌های شبه‌نظامی است. اما روابط بلندمدت مستمر استفاده از مؤلفه‌های نرم دیگر همچون مؤلفه‌های اقتصادی و فرهنگی است. در حال حاضر حضور ایران در عراق آماج تبلیغات منفی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. ایران در راهبرد خود در عراق در دوران پس‌داعش باید بتواند موفقیت‌ها و امتیازات نظامی را در عرصه‌های فرهنگی و به ویژه اقتصادی استمرار دهد تا هم از حساسیت تصور مداخله‌گری در عراق مصون باشد و هم مانع گرایش عراق به رقبای منطقه‌ای ایران شود.

یادداشت‌ها

1. Oktav
2. Spyer

کتابنامه

- آشنا، حسام‌الدین و هفت‌خوانی، نادر (۱۳۸۶). «دیپلماسی عمومی و سیاست‌خارجی؛ پیوندها و اهداف»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. ۳(۱)، ۱۷۹-۲۰۵.
- باقری، حسین (۱۳۹۱). «بازیگران داخلی در ساختار سیاسی عراق نوین و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، *آفاق امنیت*. ۱۹(۱)، ۱۵۱-۱۲۹.
- جعفری، علی‌اکبر و نیکروش، ملیحه (۱۳۹۴). «منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق نوین»، *مطالعات قدرت نرم*. ۵(۱۲)، ۵۱-۳۱.
- جوادی ارجمند، محمدجعفر و طلوعی، هادی (۱۳۹۳). «تأثیر تهاجم نظامی آمریکا به عراق بر قدرت هوشمند ایران در این کشور»، *سیاست*. ۴(۴)، ۷۷۷-۷۹۲.
- جمشیدی، محمد حسین و گهرویی، رسول (۱۳۹۳). «جمهوری اسلامی ایران و عراق نوین: تبیینی بر کاربرد قدرت نرم در عراق نوین در راستای تحقق ارزش‌های انقلاب اسلامی»، *مطالعات سیاسی*. ۲(۴)، ۸۶-۶۱.

- حاجی یوسفی؛ امیرمحمد (۱۳۸۸). «هلال شیعی؛ فرصت‌ها و تهدیدها برای جمهوری اسلامی ایران، اعراب و آمریکا»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. (۱)۵، ۱۸۱-۱۵۹.
- رضاییان، احد (۱۳۹۴). «پایگاه اجتماعی داعش در عراق و آینده امنیت جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات منطقه‌ای*. (۲)۵۹، ۲۳۰-۲۰۷.
- رفیع، حسین و نیکروش، ملیحه (۱۳۹۲). «دیپلماسی عمومی و قدرت نرم با تأکید بر قدرت نرم ایران در عراق»، *مطالعات روابط بین‌الملل*. (۲۲)۶، ۱۳۲-۹۹.
- سهرابی، محمد (۱۳۹۵). «کالبدشناسی احزاب و گروه‌های سیاسی عراق و تأثیر آنها بر روابط ایران و عراق»، *مطالعات روابط بین‌الملل*. (۲)۳۴، ۷۵-۵۵.
- سجادپور، کاظم و اجتهادی، سعید (۱۳۸۹). «نگرش امنیتی غرب و تهدیدات بین‌المللی پس از جنگ سرد؛ مطالعه موردی برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. (۱)۶، ۵۹-۲۵.
- سیفی، عبدالمجید و پورحسن، ناصر (۱۳۹۷). «داعش و پدیداری موازنه تهدید در روابط ایران و عراق»، *فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل*. (۱)۴۱، ۳۰۱-۲۸۰.
- صادقی، اکبر و عسگرخانی، ابومحمد (۱۳۹۰). «بررسی عملکرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق»، *سیاست خارجی*. (۴)۲۵، ۹۵۰-۹۲۸.
- فتاحی اردکانی، حسین؛ مسعودنیا، حسین و امام جمعه‌زاده، سیدجواد (۱۳۹۷). «تحلیل منابع قدرت و منابع تشکیل‌دهنده آن از دیدگاه جوزف نای»، *مطالعات قدرت نرم*. (۱۸)۸، ۱۵۴-۱۳۱.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۴). «احیای حوزه سیاست خارجی: تحلیلی چندمتغیره»، *پژوهش‌نامه علوم سیاسی*. (۳)۱۰، ۱۶۱-۱۴۱.
- نوازنی، بهرام و عبادی، زهرا (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بر اهداف و منافع راهبردی آمریکا در عراق نوین»، *مطالعات سیاسی و بین‌المللی*. (۱)۱، ۱۱۸-۱۰۱.
- ولایتی، علی‌اکبر و سعیدمحمدی، رضا (۱۳۸۹). «تحلیل تجارب همگرایی در جهان اسلام»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. (۱)۶، ۱۸۰-۱۵۱.
- هرسیج، حسین و تویسرکانی، مجتبی (۱۳۸۸). «مقایسه میزان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در خاورمیانه»، *دانش سیاسی*. (۲)۵، ۲۰۳-۱۶۹.
- یوسفی کوپایی، غلامحسین؛ یزدانی، عنایت‌الله و امیدی، علی (۱۳۹۷). «تبیین کاربرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه آمریکای لاتین؛ روندها و دستاوردها»، *دانش سیاسی*. (۲)۱۴، ۱۹۵-۱۶۵.

- Arif, Beston Husen (2019). IRAN'S STRUGGLE FOR STRATEGIC DOMINANCE IN A POST-ISIS IRAQ. *Asian Affairs*, 2019 <https://doi.org/10.1080/03068374.2019.1636525>.
- Blanchard, Christopher (2018). "Iraq: In Brief, Library of Congress. Washington, DC: Congressional Research Service", March, <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1157163/> (accessed 20 April 2018).
- Esfandiary, Dina and Ariane Tabatabai (2015). "Iran's ISIS Policy", *International Affairs*. 91(1), 36-61.
- GICJ (2016). "Militias in Iraq: The Hidden Face of Terrorism". Geneva International Centre for Justice, September 2016, Http://Www.Gicj.Org/Gicj_Reports/Gicj_Report_On_Militias_September_2016.Pdf (accessed 24 April, 2018).
- Katzman, K. and C. Humud (2016). Iraq: Politics, Governance. Library of Congress Washington DC Congressional Research Service.
- Lee, T. M. (2010). "Iran's Influence in Iraq". U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a545054.pdf> (accessed 21 May 2018).
- Oktav, Özden Zeynep (2018). "Understanding Iran's Approach to Violent Non-state Actors: The ISIS and YPG Cases", *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War*. 16(2). 193-210.
- Peterson, S. (2017). "How Iran, the Mideast's New Superpower, is Expanding its Footprint Across the Region-and What it Means" *The Christian Science Monitor*, December 17, 2017, <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2017/1217/How-Iran-the-Mideast-s-new-superpower-is-expanding-its-footprint-across-the-region-and-what-it-means> (accessed 12 August 2018)
- Seloom, S. (2018). "A Regular Survey of Experts on Matters Relating to Middle Eastern and North African Politics and Security", Carnegie Middle East Center, June 14, 2018, <http://carnegie-mec.org/diwan/76573> (accessed 8 May 2018).
- Smith, Ben (2018). "Iraq and the 2018 elaction". Available at: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8337/CBP-8337.pdf>
- Spyer, J. (2015). "Tehran's Servants: Iraq's Shia Militias Emerge as the Key Armed Force Facing Islamic State in Iraq", *Centre for the New Middle East Policy Paper*. 6(1). 897- 917.
- Sullivan, Michael D. (2018). "I Fought Against Muqtada al-Sadr. Now He's Iraq's Best Hope". *Foreign Policy*, April 16, 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/04/16/iranian-backed-militias-set-sights-on-u-s-forces/> (accessed 9 June 2018).
- Tabatabai, A. and D. Esfandiary (2017). "Cooperating with Iran to Combat ISIS in Iraq", *The Washington Quarterly*. 40(3), 36-50.
- William, P. A. Khosrow and M. Afary (2019). "Iran". *Encyclopedia Britannica*. May 15, <https://www.britannica.com/place/Iran> (accessed 17 May 2019).

